

SUMARI

PRÒLEG	11
INTRODUCCIÓ	15
1. EL PROCÉS DE CANVI DEMOCRÀTIC	21
1.1.- La situació a Cambrils a la fi del franquisme	21
1.2.- La mort de Franco i la coronació del rei	24
1.3.- Inici del postfranquisme	26
1.4.- L'aparició de l'oposició democràtica	35
2.- EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ	45
2.1.- Creixement demogràfic	45
2.2.- Variables demogràfiques	46
2.2.1.- Natalitat, òbits i nupcialitat	46
2.2.2.- Impacte de la immigració en la població cambrilenca	47
2.3.- Composició de la població per grups d'edat i estat civil	49
2.4.- Composició per sectors d'activitat	50
3.- ESTRUCTURA ECONÒMICA	53
3.1.- La fi del «miracle econòmic»	53
3.2.- L'agricultura	55
3.2.1.- Terres de conreu i producció agrícola	56
3.2.2.- El camp i els seus problemes	64
3.3.- La pesca	68
3.3.1.- Barques: evolució de les captures i dels preus del peix	68
3.3.2.- El port: millores i reformes	71
3.4.- La indústria, el comerç i el sector de la construcció	75
3.4.1.- La Fira	80
3.4.2.- Mercat ambulant	82
3.5.- Cambrils: una vocació turística. El turisme i el seu impacte en el creixement urbanístic i de serveis	83
3.5.1.- El turisme de platja	84
3.5.2.- Promoció turística	91
3.6.- Comunicacions: xarxa viària i telefonia	95
3.7.- La vida quotidiana de la transició: condicions de vida i treball en un món en crisi	98
3.7.1.- Qualitat de vida: els salaris	98
3.7.2.- L'atur	99
4.- TRANSICIÓ I VIDA POLÍTICA A CAMBRILS	101
4.1.- El referèndum de la Ley para la reforma política del 1976	101
4.2.- Les primeres eleccions democràtiques del 1977	103

4.3.- La Constitució del 1978. Resultats del referèndum	105
4.4.- Les eleccions generals del 1979	106
4.5.- L'Estatut d'Autonomia del 1979. Resultats del referèndum	107
4.6.- Les eleccions al Parlament de Catalunya del 1980	109
4.7.- L'enfonsament de la UCD i la victòria socialista del 1982	111
5.- COMPOSICIÓ, VICISSITUDS I ACTUACIONS DELS CONSISTORIS DE LA TRANSICIÓ	113
5.1.- El darrer consistori franquista	113
5.2.- Les primeres eleccions municipals del 1979	117
5.3.- Les eleccions municipals del 1983	129
5.4.- Pressupostos municipals ordinaris	131
5.5.-Personal de l'Ajuntament	136
5.6.-Urbanisme	138
5.7.- Obra pública: pavimentació, enllumenat i clavegueram	143
5.8.- La riera d'Alforja	153
5.9.- Obres de millora i defensa del litoral	161
5.10.- El Centre Direccional: pavelló esportiu, ambulatori i residència assistida	165
5.11.- Servei d'aigües	175
5.12.- Servei d'escombraries	180
5.13.- Servei d'extinció d'incendis	182
6.- CULTURA i ESPORTS	185
6.1.- Les entitats culturals	185
6.2.- <i>Revista Cambrils</i>	188
6.3.- Centre d'Estudis Cambrilencs i Museu del Molí de les Tres Eres	188
6.4.- La música a les escoles i el Festival Internacional de Música de Cambra	190
6.5.- Defensa de la llengua i la cultura catalanes	192
6.6.- Monument al cardenal Vidal i Barraquer i el projecte de monument a la Generalitat	196
6.7.- Les entitats esportives	200
7.- ENSENYAMENT	205
7.1.- Institut de Formació Professional Ramon Berenguer IV	207
7.2.- Institut de Batxillerat Cambrils	209
7.3.- Col·legi Joan Ardèvol	212
7.4.- Col·legi Marinada	213
7.5.- Escola d'Hoteleria	215
7.6.- Escola de Música	216
7.7.- Escola d'Adults	217
7.8.- Consell Local d'Ensenyament	218
CONCLUSIONS	219
FONTS DOCUMENTALS	223
BIBLIOGRAFIA	225

PRÒLEG

Premi Vila de Cambrils 2009, el llibre de Josep Bertran i Cuders que ara teniu a les mans és una de les darreres aportacions que l'autor fa en l'àmbit de la història local i que cal afegir a una ja extensa nòmina de títols publicats entre els quals cal esmentar *El Sexenni Revolucionari a la vila de Cambrils* (1987), *Aspectes socioeconòmics del segle XIX i inicis del XX a Cambrils* (1992), *Història de la vila de Talarn* (2003), *El franquisme a Cambrils* (2003), *Història d'Isona i la Conca Dellà* (2007), *La Conca de Tremp al segle XIX* (2007), *Reus i El Baix Camp durant la dictadura de Primo de Rivera* (2008), i *La crisi de 1929 a Reus i comarca* (2013). Una obra, tota ella, caracteritzada pel rigor i per l'exigència amb què Josep Bertran encara la recerca.

Amb *La transició democràtica a Cambrils (1975-1983)* Josep Bertran ens apropa al Cambrils de la transició i ho fa a partir de l'anàlisi d'aquest procés històric complex i incert que es va iniciar amb la crisi del règim franquista durant la dècada dels anys 70 empesa per la creixent conflictivitat social i política al carrer, per la progressiva pèrdua de suports de la dictadura i per la fractura interna de la classe política franquista. Un període recent de la nostra història en què, d'una banda, les ànsies de canvi i, de l'altra, la resistència a qualsevol modificació de l'*statu quo* van tenyir el procés d'incerteses fins que no va assolir un avançat estat de gestació, no exempt de tensions i amenaces, que va acabar amb un equilibri de forces, amb l'assoliment d'acords i amb concessions i renúncies per totes les parts.

Essent aquest el context, a la dificultat d'elaboració que tot treball d'investigació històrica implica, en aquest cas, a més, cal tenir en compte que som davant d'una obra immersa dins del que la historiografia ha convingut a denominar «història dels temps presents» amb tota la problemàtica que això comporta a l'hora, per exemple, de bastir un text netament històric, en cap cas adscrit a la politologia. Precisament, el primer mèrit que vull ressaltar del llibre de Josep Bertran és que el text defugit tant la visió imposada pels principals artífexs de la transició democràtica, consistent a presentar el procés com una mena de projecte il·lustrat liderat per les elits polítiques i on la ciutadania va tenir un paper més aviat secundari i subordinat, com la d'aquelles interpretacions que en fan una lectura simplista i maniquea tot presentant la transició com un pacte vergonyant entre la classe dirigent franquista i l'antifranquisme oportunista. El resultat, com tindreu ocasió de comprovar, és un relat reflexiu i ponderat en què en tot moment preval l'anàlisi històrica per damunt de qualsevol altra consideració. I és que la solidesa dels fonaments d'aquesta obra en garanteixen la solvència al lector a bastament. El text és el fruit d'una llarga i meritòria recerca no exempta d'algunes dificultats que Josep Bertran ha dut a terme a partir d'una amplíssima base documental. L'autor ha exhumat nombroses fonts primàries, ha consultat diverses publicacions periòdiques i bibliogràfiques referides a l'època i referenciades tant en la bibliografia com en les quantioses notes a peu de pàgina. I és també la conseqüència de l'estudi acurat i sistemàtic que l'autor fa de l'evolució demogràfica de la vila, de la seva estructura econòmica, de la cultura, de l'ensenyament, sense defugir, però, l'anàlisi de la memòria col·lectiva, de l'ocupació del carer, de la mobilització social i dels símptomes evidents de canvi polític que es produeixen a Cambrils entre el 1975 i el 1983.

Josep Bertran no es limita, però, a realitzar una mera descripció dels fets i a presentar-nos les dades més rellevants del període sinó que també ens n'ofereix una interpretació que, sens dubte, afegeix un plus qualitatiu al text alhora que contribueix a fer-lo més intel·ligible. A això, cal afegir-hi les nou-centes setanta notes que donen suport al relat, notes avalades per centenars de documents consultats, d'articles de publicacions periòdiques resseguits i per un nombre considerable de referències bibliogràfiques i d'entrevistes a què ha recorregut.

De la lectura de *La transició democràtica a Cambrils (1975-1983)*, es constata que la ciutat va seguir la petjada de l'evolució política general

però, com evidència Josep Bertran, presenta singularitats que en alguns aspectes la diferencien de l'evolució que seguiren altres poblacions similars de la comarca. Així, des d'un punt de vista demogràfic la vila va continuar incrementant la població tot i que en el conjunt de Catalunya s'imposava la reducció del creixement vegetatiu i la caiguda del saldo migratori. La seva ubicació a la vora dels nuclis industrials i, especialment, el seu atractiu turístic explicarien en bona part aquest fenomen. En aquest sentit, l'autor ens dona també evidència científica sobre el fet comunament acceptat que va ser el sector turístic de la mà de la construcció el qual, tot i la crisi econòmica que va dominar l'etapa, es va erigir com el veritable motor econòmic de la vila i es va convertir en generador de més llocs de treball, això sí, sovint estacionals i amb escassa qualificació professional. Especialment interessant m'ha semblat el capítol destinat a analitzar la reconversió econòmica que va experimentar en aquests anys el sector primari cambrilenc, un sector que va ser engolit en bona part pel sector serveis i, més específicament, per tota aquella activitat que girava entorn del turisme i de la construcció. Només en part, el transvasament de renda entre sectors va contribuir de retruc a millorar i a modernitzar les explotacions hortofructícoles.

Finalment, des del punt de vista de l'evolució política de la vila, *La transició democràtica a Cambrils (1975-1983)* recull el testimoni de les primeres actuacions del moviment antifranquista cambrilenc, de la progressiva ensulsiada del règim i de l'aflorament dels partits polítics i dels sindicats, dels seus programes i projectes per a Cambrils així com també del resultat de les primeres conteses electorals i referèndums, de la participació i de la implicació de la ciutadania en el trànsit de règim.

Josep Bertran no deixa res per verd i s'endinsa també en la descripció de la composició i dels consistoris cambrilencs en aquell final d'etapa i, sobretot, en l'anàlisi de l'obra de govern. En aquest sentit és interessant l'aportació que l'autor fa respecte al darrer Ajuntament franquista, un consistori l'obra de govern del qual és rellevant en tres aspectes: en l'àmbit urbanístic, perquè va saber anticipar-se, planificar i vertebrar el futur creixement de la ciutat per als futurs vint-i-cinc anys a través del Pla General d'Ordenació Urbana; en l'àmbit de la formació, perquè va impulsar la creació d'alguns dels centres educatius i culturals que el municipi reclamava; i des del punt de vista financer, perquè va saber modernitzar la recaptació i la capacitat creditícia de l'Ajuntament. Aquesta tasca va ser completada pel primer consistori democràtic que,

tot i que força inestable quant a la governança, no va dubtar a donar continuïtat als projectes més determinants de l'etapa anterior a la vegada que va impulsar tot un seguit d'iniciatives per tal de dotar Cambrils de les infraestructures socials necessàries perquè la ciutat disposés de serveis assistencials com és ara el centre assistencial de salut, la residència de gent gran o el poliesportiu. Aquest capítol marca també la diferència respecte del que va passar en altres poblacions del territori.

A les pàgines que segueixen l'autor ressegueix amb intel·ligència la història a Cambrils del període que s'ha convingut a denominar la transició i que fa gairebé quaranta anys que es va iniciar, una etapa de la història recent encara mancada sovint de monografies d'àmbit local que, com la present, ens permetin llegir i interpretar amb encert com s'esdevingueren aquests anys en el nostre entorn immediat. Aquest és, insisteixo, un text escrit amb passió però sense apassionament, cosa que el fa encara més apassionant. Un llibre al qual Josep Bertran ha dedicat temps i esforços i a qui cal felicitar per l'excel·lent resultat aconseguit com tindreu ocasió de comprovar.

Jordi Tous i Vallvè

INTRODUCCIÓ

La transició democràtica a Cambrils: 1975-1983 esdevé una recerca situada en l'àmbit de la historiografia local, amb l'objectiu de conèixer els aspectes socials, polítics i econòmics d'un període molt interessant del nostre passat recent que suposà importants transformacions i que va canviar, en molts aspectes, la fisonomia del nostre municipi i del país en general. Aquest estudi s'afegeix al conjunt de llibres sobre la història de la transició democràtica a Catalunya,¹ que plegats ens permeten endinsar-nos en una etapa que va marcar l'evolució del país cap a una societat democràtica. Les mutacions en la conjuntura socioeconòmica es feren en el marc del manteniment, gairebé intacte, durant els primers anys, de l'aparell polític dictatorial; progressivament les institucions democràtiques s'anirien implantant i el nou règim de llibertats esdevindria assimilat per la societat del moment. Assumpte d'obvi interès per a molts cambrilencs/ques que hi visqueren immersos i en foren protagonistes, així com també per a les noves generacions nascudes en democràcia, que els permetrà conèixer un règim polític totalment oposat a l'actual. Qüestió que cal afrontar amb rigor i serenor, fugint de postures preconcebudes i visions esbiaixades, amb l'objectiu d'assolir unes conclusions

1 BORJA DE RIQUER; MALUQUER DE MOTES, J.: *La Catalunya autonòmica (1975-2003)*. ARACIL, R. SEGURA, A. (ed): *Memòria de la transició a Espanya i Catalunya*, 3 vol. AADD: *La Transició a Catalunya 1975-1984. Mort la Dictadura, neix una il·lusió (1975-1979)*, vol. 1. *La Transició a Catalunya 1975-1984. La Generalitat després del 23-F (1980-1984)*; vol. 2. YSÀS, P. (ed): *La transició a Catalunya i Espanya*. MOLINERO, C.; YSÀS, P.: *De la dictadura a la democràcia, 1960-1980. Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, vol. XI. QUIROSA-CHEYROUZE, R.: *Historia de la Transición en España*.

el més objectives possible. És el problema de la «història immediata», de la «història dels temps presents».

Una de les dificultats sorgides de l'estudi d'aquest procés polític anomenat «la transició» és acotar-ne les dates d'inici i cloenda, ja que no hi ha un criteri clar a l'hora de concretar-ne la durada. És per aquesta raó que els diferents historiadors donen interpretacions no coincidents que deixen el tema obert i sotmès a debat.² Si bé, és evident que la desaparició de Franco fou el fet decisiu que la va fer possible, per a alguns historiadors: «*Tampoco puede considerarse que la transición empezó justo en aquel momento de la muerte de Franco.*»³ En aquesta línia, alguns estudiosos són del parer que els orígens de la transició a Catalunya es remunten a la dècada dels anys 60, amb la lluita antifranquista d'alguns partits com el PSUC, la creació de CCOO, l'aparició de l'associacionisme veïnal, etc.⁴ Ara bé, tal com afirma Charles Powell: «*Si resulta controvertido fechar el inicio del proceso democratizador, lo es aún más determinar el momento a partir del cual puede darse por concluido.*» També Javier Tusell s'afegeix a aquesta incertesa a l'hora de tancar aquest període quan manifesta que: «*Una cuestión que siempre resultará discutida es cuando se puede situar el punto final del proceso de transición democrática.*»⁵ Alguns autors el donen per acabat el 15 de juny del 1977 amb la celebració de les primeres eleccions democràtiques,⁶ mentre que Powell considera que no es pot donar per finalitzada la transició abans del 6 de desembre del 1978, data de l'aprovació de la nova Constitució; per bé que reconeix que són nombrosos els analistes que perllonguen el procés fins al triomf del PSOE en les eleccions d'octubre del 1982; «*ello es debido a una cierta tendencia*

2 No hi ha un criteri clar que defineixi la transició democràtica. Per a alguns autors el període abraça del 1977 al 1984, com és el cas de LORÉS, J., en la seva obra *La transició a Catalunya (1977-1984)*, altres consideren que la transició real acaba l'any 1980, un cop aprovats la Constitució i l'Estatut i elegit democràticament el Parlament Català, com és el cas de BORJA DE RIQUER. Alguns estudis rellevants sobre la transició delimiten altres períodes, com COTARELO, R. (ed.), *Transición política y consolidación democrática. España (1975-1986)*; SOTO, A., *La transición a la democracia. España 1975-1982*; BASSET, L.; CULLA, J.B.; BORJA DE RIQUER, B.: *Memoria de Catalunya. Del regreso de Tarradellas hace 20 años al pacto Pujol-Aznar*. En el cas concret del Baix Camp, GAVALDÀ, A. en el seu treball, *La recuperación de la democracia a Història General de Reus*, tampoc delimita amb claredat aquest període.

3 YSÀS, P., SANTOS, J.: *La Transición, treinta años después*. p. 27

4 AADD: «Del postfranquisme a la transició democràtica». *Polítiques de la memòria. La transició a Catalunya*. YSÀS, P.: *Op. cit.*, p. 67.

5 TUSELL, J.; SOTO, A. (ed.). *Historia de la transición 1975-1986*, p. 135. TUSELL, J.; MARÍN, J.M.: *Historia de la transición y consolidación de la democracia en España, 1975-1986*.

6 MAYAYO, A.: *La ruptura catalana. Les eleccions del 15-J del 1977*.

a confundir conceptualmente las características de la transición con las de la consolidación».⁷ Entre aquests autors, Ramon Alquézar, opina que el 1981 la transició democràtica no estava encara consolidada a Catalunya i que no ho farà fins a la victòria socialista.⁸ Efectivament, el 1982 es pot donar per enllestida perquè les principals incerteses estaven superades: tant l'organització territorial de l'Estat, com l'involucionisme i la debilitat del sistema de partits.⁹ Finalment, cal assenyalar que, des del punt de vista econòmic, el 1985 seria una bona data per posar el punt final a aquest entramat que formen, en el cas d'Espanya, la crisi econòmica i la transició política.¹⁰ Conscients d'aquesta imprecisió, considerem que el període d'estudi hauria d'abraçar des de la mort de Franco fins a les eleccions generals del 1982,¹¹ data en la qual ja s'havien establert les noves normes constitucionals i la democràcia restava ja consolidada.¹² Ara bé, si tenim en compte que en els darrers anys del

7 POWELL, Ch.: *España en democracia, 1975-2000*, p. 128-129. PRESTON, P.: *El triunfo de la democracia en España: 1969-1982*. SOTILLO, E.: *1982. El año clave*. TUSELL, J.: *La transición a la democracia (España 1975-1982)*.

8 ALQUÉZAR, R.: «Del post franquisme a la transició democràtica». *Polítiques de la memòria. La transició a Catalunya*.

9 AADD: *La Transició a Catalunya (1975-1984). La Generalitat després del 23-F (1980-1984)*, vol. II, p. 10.

10 SERRANO SANZ, J.M.: «Crisis económica y transición política», a REDERO SAN ROMAN, M., ed.: *Op. cit.*, p. 135-136. GONZÁLEZ, J.A.: *El cambio inacabable (1975-1985)*. PANIAGUA, J.: *La transición democrática: de la dictadura a la democracia (1973-1986)*. DUCH, M. «Historia, memoria y política de la transición». II Congreso de la Asociación de Historiadores del Presente. 2005. Centro de Investigaciones Históricas de la Democracia Española.

11 Com diu CASANOVAS, J., els resultats de les eleccions del 28 d'octubre del 1982 determinaren el curs de la transició, ara amb el triomf absolut del PSOE podien governar amb majoria absoluta i iniciar una nova etapa afrontant reformes imprescindibles com la del control civil de les forces armades o les reformes econòmiques. REDERO SAN ROMAN, M., ed: *La transición a la democracia española*, p. 48. També J. TUSELL considera les eleccions del 1982 com el fi de la transició: «Octubre del 82: el final de la transición». *Historia de España en el siglo XX. IV. La transición democrática y el gobierno socialista*, p. 204.

12 MARAVALL, J.M.; SANTAMARIA, J. *Transición política y consolidación de la democracia en España*. TEZANOS, J.F., COTARELO, R., DE BLAS, A. (ed.). *La transición democrática española*. p. 186. J. TUSELL a *Historia de España en el siglo XX. La transición democrática y el gobierno socialista*, vol. IV, p. 13., diu que: «El punto de partida de la transición española a la democracia es obvio, pues arranca de la muerte de Franco, pero el final es mucho más difícil de precisar. [...], de modo que sólo en 1982 se puede hablar de un comienzo de consolidación de la democracia», però també diu que: «se pueden encontrar argumentos para probar que cualquier otra fecha serviría para señalar el final de la misma, en vez de 1982, la que aquí se ha elegido».

En el capítol «La transición a la democracia, 1975-1982», SOTO, A. en el seu llibre *Transición y cambio en España, 1975-1996*, p. 33, també és del parer que: «La transición se inició tras la muerte de Franco [...]. Se puede dar por concluida a finales de 1982, cuando se despejaron las más incertidumbres sobre el sistema político recién establecido.»

D'aquest mateix parer és, també, RUIZ, D. a *La España democrática (1975-2000)*, en el capítol «Transición a la democracia (1975-1982)», on especifica que «Se inicia formalmente tras la muerte del general Franco a finales de 1975 y concluye con el triunfo del Partido Socialista en octubre

franquisme ja hi ha alguns detalls que deixen entreveure el nou escenari que s'obria amb la mort del general, hem inclòs en el llibre un apartat introductori en què s'especifica la situació de Cambrils durant aquests anys previs a la fi del règim. El fet, però, que es tracti d'un treball d'investigació local, i a fi i efecte de poder mostrar l'acció de govern del primer consistori elegit democràticament, ens permet allargar el relat fins a les eleccions municipals del 1983,¹³ que van suposar un substancial canvi generacional i polític en la composició del consistori cambrilenc i en la vida social i política del municipi.

El llibre consta de cinc apartats que abracen el conjunt d'aspectes que constitueixen la societat d'aquells anys. En el primer, s'analitza el comportament de l'oposició al franquisme a Cambrils, la reacció davant la caiguda del règim i la seva reestructuració en el nou sistema democràtic. Un segon capítol presenta l'evolució demogràfica de la població cambrilena, així com les diverses variables que en condicionen el creixement natural, alhora que també la seva estructura per edats, sexes, estat civil i per sectors d'activitat, i, finalment, la transcendència del moviment migratori en el creixement de la població. Un tercer bloc estudia l'economia de la vila, destacant la irrupció, cada cop més forta, del fenomen del turisme i el seu impacte sobre els altres sectors de l'economia local, com l'agricultura –que perd protagonisme– o la pesca –que segueix tenint un pes important en la zona portuària–, mentre que el sector industrial no aixeca cap i l'urbanisme experimenta un creixement extraordinari. Un quart apartat, de dos capítols, visualitza la composició política dels diferents consistoris i la tasca realitzada per cadascun d'ells, així com el comportament de la població en les diferents conteses electorals de l'època. Finalment, apareix una secció dedicada als aspectes de caire social, esportiu i educatiu que donarien una nova dinàmica a la societat cambrilena d'aquells anys.

Les fonts arxivístiques per elaborar aquest llibre –que esdevenen el seu pal de paller– han estat bàsicament les proporcionades per l'Arxiu Municipal de Cambrils (AMCAM); bàsicament les actes de les sessions plenàries, així com també les memòries anuals de l'Ajuntament i la *Revista Cambrils*, que permet fer un seguiment exhaustiu dels esdeveniments de la vida quotidiana de la societat cambrilena d'aquella

de 1982.», perquè a partir d'aquesta darrera data considera la democràcia consolidada, p. 19 i 68.

13 MASCARELL, F. (dir): *De la dictadura a la democràcia. Catalunya 1973-1983*.

època. A banda, he utilitzat una bibliografia bàsica per tal de complementar-ne el contingut.

És molt possible que alguns lectors d'aquest llibre hi trobin a faltar qüestions que per a ells resultin importants o bé que no comparteixin aspectes de l'anàlisi de l'autor. En el primer cas, voldria dir que ha estat la meva intenció, com he fet en altres llibres, donar una visió global d'aquesta etapa històrica amb l'objectiu que, posteriorment, es facin estudis més concrets sobre determinats temes; mentre que, en el segon cas, es pretén encetar un debat sobre les seves conseqüències a la ciutat de Cambrils.

1. EL PROCÉS DE CANVI DEMOCRÀTIC

1.1.- La situació a Cambrils a la fi del franquisme

Durant el primer lustre de la dècada dels anys 70 encara s'evidencien certs suports al règim franquista i plasmacions d'actes que el caracteritzaren; és per aquest motiu que es poden presenciar les darreres pinzellades d'un sistema polític que estava a les acaballes i que tenia els dies comptats.¹⁴ Així, el 1971 es trametria telegrama d'adhesió al Caudillo, seguint les directrius marcades pel governador civil, amb motiu del 25è aniversari de l'Exaltación a la Jefatura del Estado, així com de felicitació de les festes nadalenques i any nou, en nom del poble de Cambrils i de la corporació municipal.¹⁵ El 1972, amb motiu de la festa de la joventut, el dia de San Fernando, es van reunir molts alumnes de tots els col·legis de Cambrils per celebrar una Misa Joven en honor al seu patró a la parròquia de Santa Maria.¹⁶ Aquesta festivitat se seguiria celebrant el 1975, amb un concurs de dibuix i pintura a l'aire lliure per a infants i joves,¹⁷ i també el 1976.¹⁸ El desembre del 1973, arran de l'assassinat del president del govern Carrero Blanco a Madrid, s'organitzaren a Cambrils tot un seguit d'actes, en la línia també marcada pel govern

14 BERTRAN CUDERS, J.: *El franquisme a Cambrils*. AADD: *La província de Tarragona durant el franquisme (1939-1976)*. «El franquisme expectante i l'emergència de nous referents». GAVALDÀ, A.: *La recuperació de la democràcia. Reus en la transició. Història general de Reus*, vol. V, p. 11-15.

15 AMCAM. Correspondència 6-10-71 i 2-12-71. Caixa 1.746.

16 *Revista Cambrils*, juny de 1972, núm. 14, p. 5.

17 Correspondència 21-5-75. Caixa 1.757.

18 *Diario Español* 6-6-76, p. 25.

civil, entre els quals destacà la celebració d'un funeral i la col·locació de les banderes a mig pal, els dies 21, 22 i 23; alhora que es cursaren telegrams de condol i adhesió al mateix cap d'estat, al príncep d'Espanya i a la presidència del Govern, en què es manifestava que Cambrils, «*conmovido por la tragedia, se suma al duelo Nacional por la pérdida del gran patriota y político*», i s'afegia «*Nuestra adhesión a su patriotismo y a la guía política de V.E. que han de ser nuestro consuelo en esta hora trágica*». També es va remetre al Govern Civil el certificat de l'acord del ple de l'Ajuntament, en què es feia constar la condolença de la corporació «*por el vil asesinato del Exmo. Luis Carrero Blanco*».¹⁹ La tardor del 1974 s'obriria novament l'Hogar Juvenil de la OJE per tal que tots els seus afiliats poguessin gaudir dels jocs i participar en les reunions.²⁰ En aquest centre juvenil, del carrer de la Mare de Déu del Camí, hi havia dos quadres de Franco, dos de José Antonio i dos crucifixos. A la biblioteca, entre altres, s'hi podia trobar els llibres següents: *De una España a otra* (Rafael Pérez Pérez), *Entre Hendaya y Gibraltar* (de Serrano Suñer), *Libro militar para los reclutas* (Saturnino Arocas) i *Técnica y estrategia de fútbol*.²¹ Aquest mateix any, «*para integrar aún más a nuestra juventud en la órbita cristiana y tradicional de la Navidad*», la delegació local de la OJE organitzà el I Concurs Local de Fotografia de Nadal.²² Finalment, cal assenyalar que el mes de març del 1976 l'Ajuntament rebia l'itinerari del viatge organitzat pel cap provincial del Movimiento per tal de retre homenatge a Francisco Franco.²³ Heus aquí tot un seguit d'accions que s'identificaven amb el règim franquista. Paral·lelament, però, es començaren a produir manifestacions de signe contrari que esdevingueren possible mercès a l'agonia d'aquest sistema polític. Així doncs, amb la incorporació d'una nova generació que qüestionava ja l'estructura social que els havia tocat viure, l'arribada de turistes que suposà l'obertura a l'exterior i la imminent desaparició del general Franco, apareixerien aires nous i no precisament en sintonia amb l'etapa totalitària. La societat evolucionaria cada cop més al marge del sistema vigent, tot evidenciant, amb el pas del temps, un divorci creixent entre l'Espanya oficial i la real. I és que, com diuen alguns historiadors i hem esmentat anteriorment, la transició no es pot

19 AMCAM. Correspondència 21-12-73, 22-12-73 i 5-1-74. Caixes 1.752 i 1.753.

20 OJE: Organización Juvenil Española. *Revista Cambrils*, octubre del 1974, núm. 42, p. 4.

21 AHT. Expedients de llars rurals del FN de Juventudes. Fons d'Associacions i Fundacions.

22 AMCAM. Correspondència 28-11-74. Caixa 1.756.

23 AMCAM. Correspondència 12-3-76.

entendre sense tenir en compte una etapa precedent,²⁴ iniciada a les darreries dels anys 60 i inicis dels 70,²⁵ amb el foment i la multiplicació d'actes reivindicatius arreu, i també a Cambrils.

En aquest sentit, i des del punt de vista del catalanisme i d'oposició al règim, el gener del 1969 l'Orfeó Català oferiria un concert a casa nostra, alhora que l'Ajuntament concedia una subvenció de 4.000 pessetes a l'Agrupació Sardanista, entitat organitzadora del I Aplec Sardanístic de Cambrils, que s'aniria repetint en anys successius. El 17 d'abril del 1970 passaria per la població la V Caravana de la Flama de la Sardana²⁶ i, durant la Festa Major del setembre, a la cripta de l'ermita de la Mare de Déu del Camí, la Coral Verge del Camí iniciava el seu repertori interpretant el «Cant de la Senyera», que faria vibrar el nombrós públic aplegat en aquest espai. El 8 de desembre del 1973, Festa Major de la Immaculada, a la parròquia de Santa Maria s'organitzava un homenatge pòstum al mestre Pau Casals.²⁷

Cambrils també comptaria amb la presència dels cantautors de la Nova Cançó de més renom, com ara Lluís Llach, que actuaria al casal parroquial de l'església de Sant Pere, el març del 1974; o bé Marina Rosell i Ovidi Montllor, al mateix lloc, el 28 de novembre.²⁸ També l'Agrupació Sardanista organitzà un recital de Raimon per al dia 15 de juny de l'any següent, i «*de no surgir inconvenientes*», s'esperava l'assistència de molt públic a aquest acte cultural «*tan representativo para nuestra villa*».²⁹

Al teatre de La Salle, i organitzat pel Grup de Joves Quatre Barres, també hi actuaria Francesc Pi de la Serra el dia 15 de juliol davant 150 assistents.³⁰ Aquest grup també faria possible el recital de Pere Tàpies i

24 TUSELL, J.: «La transición de la democracia en España como fenómeno de historia política». REDERO SAN ROMAN, M. (ed.), p. 62: «*La transición española no puede entenderse sin la "apertura" producida desde 1966, a pesar de todas sus limitaciones, o sin tener en cuenta la división que experimentó la clase dirigente desde 1969 y más aún desde 1973.*» TUSELL, J.: *Dictadura franquista y democracia, 1939-2004*, p. 278: «*La transición no se puede explicar iniciando su cronología el 20-N-75 porque el franquismo estaba tocado de muerte antes de que su titular muriera en la cama.*» YSÀS, P.; SANTOS: *La Transición, treinta años después*. p. 12 i 27.

25 COTARELO, R. «La transición política». TEZANOS, J.F.; COTARELO, R.; DE BLAS, A. (ed.). *La transición democrática española*, p. 33.

26 AMCAM. Correspondència 9-4-70 i 16-4-71. Caixes 1.745 i 1.746.

27 MARTÍ CASTELLS, P. *Una història viscuda. Coral Verge del Camí*, p. 11.

28 *Revista Cambrils*, abril del 1974, núm. 31, p. 5. AMCAM. Correspondència 20-9-74 i 28-11-74. Caixa 1.753.

29 *Revista Cambrils*, maig del 1974, núm. 32, p. 5.

30 *Revista Cambrils*, juliol del 1974, núm. 34, p. 4. HERAS CABALLERO, P.: *La oposició al franquisme en las comarcas de Tarragona (1939-1977)*, situa aquest concert el 12 de juliol del 1974,

Joan Isaac, el mes d'abril del 1975, al mateix lloc. El 16 d'agost, en el marc de la I Trobada de Joves de Cambrils, i organitzat pel mateix grup juvenil, actuaren el Grup Coses, Celdoni Fonoll, Jaume Arnella i Xesco Boix. Uns mesos abans, el 18 de gener, Ovidi Montllor novament feia el mateix al casal parroquial, en un altre acte organitzat per l'Agrupació Sardanística. Finalment, i en el camp de la simbologia, el mes de maig, el consistori adquiria, per primera vegada, una bandera catalana i encomanava la confecció de la de Cambrils.³¹

Malgrat aquesta «tolerància» del règim, el gener d'aquest mateix any, foren detinguts per les forces d'ordre públic quatre veïns de Cambrils, treballadors de la refinera de Tarragona.³²

1.2.- La mort de Franco i la coronació del rei

Amb motiu de la mort de Franco, el 20 de novembre del 1975, fou convocada una sessió plenària de caire extraordinari del consistori i el Consejo Local del Movimiento «*para expresar la profunda condolencia de ambas Corporaciones por el fallecimiento de S.E. el Jefe del Estado D. Francisco Franco Bahamonde*», i «*como homenaje póstumo al hombre que durante casi cuarenta años regió los destinos de la Patria*», alhora que, «*por unanimidad se hace constar los sentimientos de los miembros de ambas corporaciones reunidos, por la desaparición de una figura histórica, excepcional, que supo marcar un nuevo destino de paz y prosperidad a España.*» S'afegia, però: «*Así mismo, como signo continuador de la vida de la Nación, se expresa la esperanza en el futuro político representado per S.M. Don Juan Carlos de Borbón y Borbón que jurará su cargo como Rey ante las Cortes*»; mentre es feia constar en acta, l'adhesió a S.M. el Rei Don Juan Carlos «*cuya preparación y patriotismo son garantía de acierto en el desempeño de su alta Magistratura*».³³ Aquesta manifestació palesava el suport a la monarquia i a un futur règim polític encapçalat pel rei, per part dels membres assistents.

p. 113. Per al conjunt de Catalunya vegeu: MOLINERO, C.; YSÀS, P.: *L'oposició antifeixista a Catalunya (1939-1950)*. TUSELL, J.; ALTED, A.; MATEOS, A.: *La oposició al Règimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*. BORJA DE RIQUER, B.; CULLA, J.B.: *El franquisme i la transició democràtica*.

31 AMCAM. Acta sessió 16-5-75, f. 23.

32 El 21 de gener del 1975 foren detinguts: José Benito García, José Luís Vacas Almansa, Enrique Fuentes Fuentes i Juan Cebas García. HERAS CABALLERO, P.: *Op. cit.*, p. 267-268.

33 AMCAM. Acta sessió 20-11-75, f. 67-68.